

GADJE GNEZDO VLADIMIRA LEVSTIKA MED KLASIČNIMI DELI SLOVENSKE LITERATURE

Pozimi 1917/18, ko je vseevropsko vojno divjanje doživljalo svoje zadnje krče in ko so se na političnem obzorju že kazali jasni znanilci svetlejših prihodnosti južnih Slovanov, si je v podeželskem zatišju Savinjske doline celil rane iz avstrijskih kazenskih taborišč pisatelj Vladimir Levstik; v razmeroma kratkem času je izlil na papir v vojnem času nabrani žolč in vse bolj otopljive upe v obliki srednje obsežnega pripovednega dela s simboličnim naslovom *Gadje gnezdo*. Leta 1918 se je roman ali povest (teško je najti delu ustrezno oznako) pojavljal v osmih nadaljevanjih na straneh Ljubljanskega zvona; še isto leto je izšel tudi v knjižni obliki. Leta 1923 je bila natisnjena že druga izdaja. Za slovenske razmere nenavaden knjigotrški uspeh, ki mu je v dvajsetih letih sledila s hrvaškim, češkim in angleškim prevodom še nagla pot preko meja ožje domovine. — Temu bliskovitemu in velikemu uspehu je potem sledilo skoraj trideset let zatišja in pozabe. Doba, v kateri se je uveljavil in izživel socialni realizem, je terjala drugačne tendencnosti in bolj široke epske oblikovalne prijeme, kakor pa jih je razodevalo Levstikovo pacifistično in nacionalistično angažirano prozno delo. Šele tik po pisateljevi smrti je nova izdaja *Gadjega gnezda* skupaj s povsem drugačno Levstikovo prozo Zapiski Tine Gramontove znova opozorila slovensko javnost na kvalitete njegovega pisanja. Toda to je bilo le opozorilo na vredno in po krivici pozabljeno delo iz polpretekle dobe. Ponovne izdaje *Gadjega gnezda* v zadnjih letih, kot *Izbrano delo* v zbirki *Naša beseda* (Lj. 1971, ur. Fr. Zdravec), skupaj z Zidarjevim romanom *Sveti Pavel* v jubilejni Gubčevi knjižnici (Lj. — Zgb. — Trst 1973, ur. Fr. Bohanec) in zlasti reprezentančna izdaja mariborske založbe *Obzorja* z izčrпно spremno študijo Bruna Hartmana,* pa so končno utrla *Gadjemu gnezdu* pot med klasična dela slovenske literature.

Študija Bruna Hartmana s preprostim naslovom *Vladimir Levstik: Gadje gnezdo* je doslej najpretencioznejši poskus, čim bolj vsestransko osvetliti nastanek in značilnosti tega Levstikovega proznega dela. Uvodoma podaja kratko zgodovinsko skico slovenske literature za vojno tematiko do konca prve svetovne vojne, ko je nastajal Levstikov roman. Sledi poglavje o Levstikovem doživljanju prve svetovne vojne

in o takratni politični situaciji na Slovenskem; obe temeljni vprašanji v zvezi z zunanjo genezo *Gadjega gnezda* osvetljuje Hartman predvsem iz pisateljeve perspektive, za kar je porabil nov in dragocen vir, Levstikovo korespondenco. Drugo, obsežnejše in osrednje poglavje začena Hartman s notranjo genezo *Gadjega gnezda*, temelječo na kritični uporabi avtorjevega uvoda k drugi knjižni izdaji romana, in nato preide neposredno v idejno, kompozicijsko, simbolno in stilno analizo. Pri idejni analizi ga posebej zanima odnos do kmečke problematike, pri čemer vidi oster odklon od nemškega domačijskega pripovedništva in nakazuje morebiten vpliv češkega ruralizma; žal vprašanja ni dognal, ker je zavil na stranski tir ugibanja o modelih. Za kompozicijsko analizo je važno Hartmanovo poudarjanje filmske zgradbe, za kar je našel oporo v Levstikovih izjavah v omenjenem uvodu in v korespondenci. V stilni analizi je poskušal razvrstiti opazne posebnosti Levstikovega sloga po sorodnosti in jim tudi ugotoviti vir ozioroma pripadnost v literarnih tokovih. Tako odpira Hartmanova študija vrsto bistvenih vprašanj Levstikovega pisateljstva in konkretno njegovega najpomembnejšega proznega dela *Gadjega gnezda*, vendar se ustavlja na ravni opaznanj in se le redko spušča v temeljitejše razglabljanje in v sistematično analizo.

V stilni analizi je prišel Hartman do pomembne ugotovitve: »Pretežno impresionistična, neoromantična metaforika pa se že bliža ekspresionistični, sili iz človeka, ko oblikuje podobe od vojske in socialnih krivic razklanega sveta...« (Str. 193.) Toda ne le primeri, ki sledijo tej ugotovitvi, tudi veliko tistega, kar navaja Hartman v poprejšnjih odstavkih in tolmači kot impresionistično, je takšne narave, da je značilno tudi za ekspresionizem, vsaj za ekspresionizem v slovenski literaturi. Sem bi sodila zlasti tipiziranost oseb, personifikacije abstraktnih pojmov in naravnih pojavov v metaforiki, zlasti pa glagoli, ki izražajo »silno, dinamično gibanje« (ibid.). V smeri ekspresionizma kaže tudi »filmska« kompozicija in uporaba dramatičnega sedanjika kot osnovnega časa te Lev-

* Vladimir Levstik: *Gadje Gnezdo*. (Uredil in spremno besedo napisal Bruno Hartman. Ilustriral in opremil Janez Vidic.) Maribor 1974, 198 + (II) str., 8°. (Iz slovenske kulturne zakladnice 15.)

stikove proze. Temeljni vir vseh teh pojavov gotovo ni literarno zgledovanje in posnemanje, marveč razrvanost in vzburkanost Levstikove duševnosti, močna idejna angažiranost in časovna stiska, v kateri je Gadje gnezdo nastajalo. Te okoliščine niso dopustile, da bi pisatelj razvil svoje realistične intencije, tako značilne za njegovo drugo pripovedništvo, ampak so ga prisilile v poseben in enkratni izraz (ta ima morda edinega predhodnika v prozi *In vstali so divji psalmi* oz. *Svoboda!* iz leta 1910). Najbrž je prav ta posebni izraz Gadjega gnezda ob njegovi tendenčnosti vzbudil tisti veliki odmev pri mladi generaciji po prvi svetovni vojni, o katerem poroča Hartman po Copelandovi (str. 195). K temu bi lahko dodali še sodbo našega najznačilnejšega, če že ne najpomembnejšega ekspresionističnega prozaista in dramatika Slavka Gruma, izraženo v nekem intervjuju: »Najboljši povojni tekst starejše generacije se mi vidi Levstikovo

„Gadje gnezdo.“ (Jutro 1931, št. 215, str. 6.) Iz tega se nam lušči zaključek, ki ga pa Hartman ni tvegala, da je Levstikov roman Gadje gnezdo najpomembnejši predhodnik slovenskega ekspresionizma v prozi, če že ne njegov prvi nezavedni predstavniki.

Končno moramo omeniti še povpraševanje po estetski vrednosti Gadjega gnezda, ki je v Hartmanovih izvajanjih vseskozi prisotno, pravzaprav njihova vezna nit, ki se v zaključnem odstavku študije strne v razsodbo: »Čprav Gadje gnezdo ni do vseh nadrobnosti dognana umetnina, ... so njegove vrednote vendarle takšne, da ga moramo imeti za člen zaporedja, združujočega dela z bistvenimi elementi, ki reprezentativno opredeljujejo slovensko leposlovje z umetniškim, narodno individualnim in obče človeškim.« (Str. 198.)

Jože Koruza
Filozofska fakulteta v Ljubljani

TEDEN RADIA 1975

Udeležil sem se prireditve Teden radia, ki jo že tradicionalno organizira v Ohridu Jugoslovanska radiotelevizija. Čeprav sem bil na tej prireditvi prvič in čeprav nisem počakal uradnega konca in uradnih izidov (Teden radia je pravzaprav tekmovanje jugoslovanskih radijskih hiš), mislim, da so moji vtisi in vednost dovolj utemeljeni in pomembni, da o njih na kratko obvestim našo javnost.

Pomembno je že dejstvo, da se prireditve omejuje na radio (brez televizije), torej da je osredotočena samo na tako imenovani slušni medij. To me posebej zanima kot pedagoga: zanima me posebna vrednost slušnosti za otrokov duševni razvoj; dejanski delež radia v našem družinskem življenju; s kakšnimi postopki bi v osnovni šoli uza-vestili oziroma osamosvojili slušnost (radio, magnetofon, posnemanje radia pri govoru in pri igri) in vidnost (televizija, diafilmi, gledališče).

Prireditve Teden radia je razdeljena na tri glavna področja: glasbene oddaje; govorne oddaje; radijske igre. Medtem ko glasbene in govorne oddaje že po svojem bistvu pripadajo slušnemu mediju, saj na primer koncert pevskega zbora s televizijskim prikazovanjem ne pridobi veliko (koncert

grem bolj poslušat kot gledat), — pa je radijska igra s stališča slušnosti drugotna; omejenost igre (drame) na slušnost je taka posebnost, da je radijska igra lahko samostojna literarna in režijska vrsta.

Kakšen je položaj radijske igre, ilustrira dejstvo, da radijskih iger Slovenci nimamo posnetih na plošče in kasete. Ali se bo to spremenilo? Ali imamo Slovenci pogoje, da bi »fiksirali« radijsko igro in s tem priznali njeno samostojnost in vrednost?

V Ohridu sem se moral omejiti: aktivno sem spremljal samo revijo radijskih iger. Slišal sem 12 radijskih iger za otroke in 12 radijskih iger za odrasle, skupaj 24 radijskih iger. Primerjanje tolikšnega števila iger in še druge okoliščine omogočajo, da odgovorim na pravkar zastavljeno vprašanje, kakšna je vrednost današnje slovenske radijske igre.

Vesel sem, da na vprašanje pozitivno odgovarja že sam formalni izid tekmovanja, to je odločitev obeh žirij. V sekciji radijskih iger za odrasle je prvo mesto za režijo pripadlo režiserki Rosandi Sajko z RTV Ljubljana. Prav tako je Rosandi Sajko pripadlo prvo mesto za režijo v sekciji radijskih iger za otroke. Ljubljanska radijska igra za otroke je bila proglašena za naj-